

כתרי תורה

לק"י • פרשת כי תשא ה'תשפ"א ב'של"ב • גליון מ"ה
• הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

הערות והארות יתקבלו בברכה בטלפון 0504139964 או במייל avish964@gmail.com

אין לקרוא בשעת התפילות וקריאת התורה • לע"ג ידיד ורע אשר שמחת התורה שבלביו ועל פניו האירה כל סביבותיו, זכה להרביץ תורה ולהעמיד בתו מדרשות לשקידתה הרב רפאל אליהו אליעזר זצ"ל ביבלחט"א הרב צבי בלאט שליט"א ולע"ג דודי הרב אברהם ב"ר דוד בדיחי זצ"ל, הרב משה ב"ר שלום צאלח זצ"ל, ומרת אורית ב"ר מנחם שרעבי ע"ה

כתר מלכות – מאן מלכי רבנן
רבי יהודה ב"ר יחיא צאלח זלה"ה
מחכמי צנעא – כ"ב אדר תקפ"ג
רבי שלמה ב"ר רעיש עמר זלה"ה
רב העיר שבאם – כ"ג אדר תש"ח
רבי משה ב"ר אברהם חייבי זלה"ה
רב שכונת כרם התימנים ת"א – כ"ז אדר תרצ"ט
רבי יהודה ב"ר דוד שרעבי זלה"ה
רב מושב מחסיה מח"ס טעמי תורה – כ"ה אדר תשל"ה
רבי שלמה ב"ר יוסף מעברי זלה"ה
מרבני רחובות – כ"ו אדר תשכ"ט
רבי סעדיה ב"ר יחיא נחום זלה"ה
רב טירת שלום – כ"ו אדר תשל"ה
רבי שלום ב"ר יחיא כברה זלה"ה
מרבני בית דגן – כ"ו אדר תשל"ו
רבי חיים ב"ר יחיא סינאוני זלה"ה
רב מחוז חוגריה מח"ס מקום מקדש – כ"ז אדר תשל"ט

כתר של"א"ש

העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לתת את תרומת ה' לכפר על נפשותיכם (ל' י"ד)

תמה מהר"י קורח זלה"ה במשכיל דורש היאך יתכפר לעשיר ולעני בשוה, הלא העשיר אינו מרגיש כשנותן מחצית השקל כמו העני, ואין לו בכך חסרון ואינו נחשב בעיניו. והיה ראוי לקבוע הכפרה כבחטאת עולה ויורד, העשיר לפי עשרו והדל ימעיט. וביאר שאין כאן כפרה על חטא, אלא כדי להציל את בני ישראל מהפגם והנוק השולט במנין, נמנו במעות. וזהו כופר נפשם, חילופי נפשם שלא יהיו נמנים אלא באותו הכופר.

אכן הנה מצינו במדרש הגדול על פסוק ונתנו איש כפר נפשם (שם, י"ב) אמר ר' אבהו, בואו וקלסו לאומה שאמר לה מלכה, תני לפני שחד ולא תמותי שנאמר וצדקה תציל ממות. הרי שפירש ענין הכופר כשוחד תמורת המיתה, ובהדיא כתב בסמוך עה"פ ולקחת את כסף הכפורים (שם ט"ז) כולן שוין בכפרה, לכך נאמר העשיר לא ירבה. וא"כ חזרה קושיא למקומה, איך ישוו העשיר והעני בכפרה, שזה אינו מרגיש בה וזה צריך להתאמץ ואף למכור כסותו שעליו (כמבואר ברמב"ם פ"א משקלים ה"א).

ונראה ביאור העניין, כי אין הכפרה כאן על חטא היחיד אלא על חטאי הציבור שהרי ממנה היו מביאים קרבנות ציבור (כדאיתא ברפ"ד דשקלים) וממילא אין האדם מביא את תמורתו לכפרה אלא את חלקו בציבור, ובזה העשיר והעני שווים שלשניהם חלק שווה בכלל ישראל, לכן הושוו בכפרה זו. (ועי' דעת זקנים מבעלי תוספות כאן וברלב"ג).

ואנו יש לנו ללמוד מכאן, כי בתקנות הנעשות לכלל הציבור, אין יחיד יכול לפרוש מן הציבור ולומר, אני איני צריך לתיקון זה, כי לא תקנו עליו כאיש פרטי אלא עליו כחלק מן הציבור, וכמו שבכפרת ציבור לא תובעים ממנו אלא כפי ערכו כחלק מהציבור, כך גם ראוי לו להתנהג בתקנות הציבור כחלק ממנו, ולא לעשות דין לעצמו. ועל ישראל שלום. שבת שלום.

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומיט שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' לעילוי נשמת אביו רבי יחיא ב"ר יצחק עומיט זלה"ה - נלב"ע כ"ו אלול התש"פ
האם מה שמנקים קודם הפסח נחשב כבדיקת חמץ

א[מנהג ישראל לנקות את הבתים מחמץ, זמן רב קודם הפסח. ויש לדון האם נחשב הדבר כבדיקת חמץ, או שעדיין יש לבדוק ביום הבדיקה כתקנת חז"ל. והנה מרן השו"ע פסק (סי' תל"ג סעי' י"א) שהמכבד את ביתו מן החמץ קודם ליל בדיקת חמץ, ובדק ג"כ עם נר בחורים ובסדקים, אע"פ כן צריך לבדוק שוב את החמץ בליל י"ד. והטעם, משום שקודם ליל בדיקת חמץ אין נזהרים כ"כ מחמץ, כמו שנוהרים אחר הבדיקה בזמנה (לבוש סק"י"א והובא בשת"ז ס"ק כ"ה). מאידך יש להוכיח שהנקיין נחשב כבדיקה, שהרי נהגו בשאר קהילות, להניח י' פתיחי חמץ בפירות הבית בזמן בדיקת חמץ, כדי שימצאם הבודק. כי כאשר הבית כבר נקי מחמץ, חוששים הם שא"צ לבדוק והוי ברכה לבטלה (בי"ט סי' תל"ב בשם הכל בו סי' מ"ח, שער הצינן או' י"ב). עלה בידענו, דאף אם ניקו את הבית היטב, יש לבדוק כתקנת חז"ל בליל י"ד [והשנה בליל י"ג], אלא שאז אפשר להקל ולבדוק בהעברה בעלמא וכן הוא מנהג העולם ויש להם על מה לסמוך (שערי תשובה סי' תל"ב, שע"ה ח"ג סי' פ"א ס"ה).

בענין מנהג הנחת י' פתיחים, יש המערערים על כך, שמא ישכחו היכן הניחו את אותם פתיחים, וכן שמא לא יבדקו היטב אחר החמץ אלא אחר אותם פתיחים (ט"ז סק"ה, ביאור הגר"א שם). וכן הוא מנהגנו שלא להניח, ואין אנו חוששים לברכה לבטלה, כי הברכה היא על הביטול שמבטל בליל הבדיקה (לבוש שם סק"א), או על הביעור שמבער למחרת הבדיקה (ט"ז שם). ולפי טעם זה האחרון, עדיף לשרוף כבר בלילה את החמץ שרוצה לבערו ואינו מותירו למחר כדי שיהיה סמוך לברכה, וכמו שכבר כתב מהר"י, יעו"ש (פעו"צ ח"ב סי' ל"ה. ועי' דברי חפ"ק ח"ג עמ' ר"ד).

בדיקת הכיסים בזמנו

ב[קי"ל שצריך לבער את החמץ מהבגדים, ולכן צריך לבדוק את כיסי הבגדים וכלשון הרמ"א 'זוכיסים וכו' שנותנים בהם לפעמים חמץ צריכים בדיקה' (סי' תל"ג סעי' י"א ולא השמיטו השת"ז). ויש לדון האם גם בזמננו יש חיוב לבדוק את הכיסים, משני טעמים. א' מפני שאין דרך הגדולים להכניס אוכל בכיסים. ב' מפני שמכבסים את הבגדים במכונת כביסה.

ואכן כתב הדרכי משה (שם) כי מי שאינו רגיל להכניס חמץ בכיסו, אינו צריך לבדוק שם, והעלוהו האחרונים (מג"א ס"ק כ"ב, כה"ח ס"ק פ"ו, ומדויק ג"כ בלשון הרמ"א הנ"ל). ויש להעיר כי אף מי שרגיל להכניס לכיסו פיצוחים שמעורב בהם קמח, אף שאינו חייב לבער את פירורי הקמח כיון שאין בהם כזית, עכ"פ צריך הוא לבערם, מחשש שגם בפסח יכניס לכיסו פיצוחים, ויידבק בהם קמח ויכניסו לפיו. ומצד שנתכבסו הבגדים במכונת כביסה, נראה שאכן הכיבוס מסיר את החמץ ולכה"פ פוגמו. ואם אפשר ראוי, להוציא את הכיסים כלפי חוץ קודם הכיבוס (עיי' חוט שני עמ' פ"ג). וכן הורה מרן הגר"י רצאבי שליט"א שהכיבוס ודאי פוגם את החמץ שבבגדים. אך הוסיף, שעדיין יש למשש בכיסים אם נמצא שם חמץ באריזה או בשקית, שאלו אינם נפגמים מהכיבוס.

בדיקת חמץ בברכה בבגדים ובמכונות

ג[נשאלתי מאדם שילדה אשתו סמוך לפסח, ובשל כך לא התאפשר להם לנקות את הבית מחמץ. הלה מכר את החמץ שבביתו לגוי וגם השכיר לו את הבית במכירת י"ג. עתה בא בשאלה, האם חל עליו חובת בדיקת חמץ בברכה מפני הרכב שברשותו, או מפני הבגדים שצריך הוא לבדקם באופן שכתבנו למעלה. והנה מי שמשכיר ביתו לגוי בתוך שלושים יום שקודם פסח עם החמץ שבו והולך להתארח אצל אחר, לדעת מרן השו"ע (סי' תל"ז ס"ג) מכיון שנתחייב בבדיקת חמץ שם, אינו יכול להפקיע מעצמו חיוב זה [ולכן נהגו לשייר במכירה מקום, כדי לקיים בו מצות בדיקה]. ולדעת הרמ"א, כיון שלמעשה אין לו חמץ מפני שמכרו, אין עליו חיוב בדיקה. ומבואר בדעת השו"ע, שחיוב בדיקת חמץ אינו מתקיים אלא בבית ולא בבגדים שעליו. והטעם, ממה שכתבה תורה 'תשביתו שאור מבתיכם' (חק יעקב שם ס"ק י"ז והעלוהו הפוסקים). ולכן אף שצריך אדם לבדוק מה שבכיסים, מ"מ אין לברך על בדיקה זו. ולעניין רכב, נחלקו פוסקי זמננו, האם נחשב הוא כרשותו כמו ביתו ויש לברך על בדיקת חמץ ברכב (דעת האור לציון ח"ג), או שאינו אלא ככלי מהלך ולא כבית (הגר"ש אורבך הליכות שלמה מועדי השנה פ"ה ס"ה). ולמעשה הורה מרן הגר"י רצאבי שליט"א, כי על בדיקת חמץ בכיסים פשיטא שאין לברך, ועל בדיקת החמץ ברכב יהרהר את הברכה בלב [ואו למי שבודק את ביתו, יסמך מיד אחר הבדיקה בבית את הבדיקה ברכב], ומ"מ המברך על בדיקת חמץ ברכב, יש לו על מי לסמוך.

שמן המשחה לדורות במשנת רבותינו

ואל בני ישראל תדבר לאמר שבין משוחות קדש יהיה זה לי לדרתיכם (ל"א)

אם עשית שמן המשחה נמנית ממנין המצות

א כתב הרמב"ם (פ"א מבלי המקדש ה"א) מצות עשה לעשות שמן המשחה שיהיה מוכן לדברים שצריכין משיחה בו, שנאמר (שמות ל', כ"ה) ועשית אותו שמן משחת קודש. ויש לתמוה מדוע מנה את עשיית שמן המשחה כמצוה בפני עצמה, והלא כתב בשרש העשירי שבספר המצות שאין ראוי למנות ההקדמות אשר הם לתכלית אחת מן התכליות. ובכלל זה כתב, וכן קח לך בשמים ראש (שם, כ"ג) לא יימנה, ואמנם ימנה הצווי שצוינו שנמשח כהנים גדולים ומלכים וכלי הקדש בשמן המשחה המתואר. ולכך גם לא מנה את עשיית הקטורת כמצוה בפני עצמה (הן בסה"מ והן בריש הלכות כלי המקדש), כי היא הקדמה לבאר איך תעשה מצות הקטרת הקטורת.

אכן כשמנה בסה"מ (עשה ל"ה) את עשיית שמן המשחה כתב כך, שצונו שיהיה לנו שמן עשוי על המתכונת המיוחדת, מוכן למשוח בו כל כהן גדול שיתמנה וכו'. וביאר בקנאת סופרים דמשיחת הדברים הנצרכים היא תכלית העשייה ואין העשייה מצוה לעצמה וכאמור לעיל, ולכך דקדק לכתוב שמן מוכן למשוח בו וכו'. וכן דקדק במ"ש בהלכה שיהיה מוכן לדברים הצריכין משיחה כי בלא זה לא היה נמנה למצוה בפני עצמה. וא"כ לדבריו אין הכוונה שיש מצוה בעשייה אלא במשיחה בפועל. והלשון קצת צ"ע שכתב מ"ע 'לעשות' שמן המשחה, ולא למשוח.

ועדיין יש לתמוה מדוע את עשיית שמן המשחה שיהיה ראוי למשיחה, מנה במנין המצות, ואילו את עשיית הקטורת לא מנה, אע"פ שגם בעשייתה שתהיה מוכנה להקטיר בה בכל יום, יש מצות עשה (כמבואר בפ"ב מכה"מ ה"א) ומנה רק את המצוה להקטיר קטורת (עשה כ"ח פ"ג מתמיד ה"א). וצ"ע.

ב והרדב"ז (ריש פ"א מכה"מ) כתב דכיון דמשיחת כלי הקדש אינה נוהגת לדורות כמבואר בדברי רבינו (שם ה"ב), וכך גם משיחת כהנים ומלכים אינה נוהגת לדורות, וכיון שלא מנה רבינו אלא המצות הנוהגת לדורות, לא יכול רבינו למנות המצוה במשיחה כמו שמנה בקטורת בהקטרתה שהיא נוהגת לדורות, אלא מנה מצות עשייתה.

ויש לתמוה בתרתי, חדא דהלא משיחת כהנים ומלכים נוהגת לדורות כמבואר שם (ה"ז), אין מושחין ממנו לדורות אלא כהנים גדולים ומשוח מלחמה ומלכי בית דוד בלבד ונ"ע תוספות הרא"ש הוריות י"א, ב. דמבואר שאין מצוה במשיחת מלכים. ועוד, דכיון שמצוה זו היא הקדמה לתכלית אם אין התכלית נוהגת לדורות למה נמנה ההקדמה במנין המצות.

ג ולכך נראה כמ"ש במעשה רקח כתב דההקדמה אינה הכנה בעלמא אלא היא תחילת קיום המצוה, אלא שאם לא תתקיים תכליתה אין קיום מצוה בהקדמה, כמצות פריה ורביה שעשייתה היא במה שנושאה אשה אך קיומה הוא כשילייד בניס ובנות. והנושא אשה אף שיעשה מצות פורר, לא קיים המצוה עד שיוליד. ולכך שפיר הזכיר רבינו מ"ע על העשייה שהיא תחילת המצוה. ובקטורת הזכיר המצוה על התכלית. וכן מתבאר מדברי מוהר"כ בשם טוב (פ"ב מכה"מ ה"א). אלא דעדיין יש להבין מדוע שניה ובקטורת הזכיר המצוה רק בקיומה ולא בעשייתה כבשמן המשחה. וצ"ע.

אם עשית שמן המשחה נוהגת לדורות

ד כתב רבינו (ה"ב) וככה עשאו משה במדבר לקח מן המור וכו'. ותמה הרדב"ז מה בא ללמדנו במילים 'עשאו משה במדבר' וכי לא ידענו שעשאו משה במדבר למשיחת המשכן וכליו. וכתב דרבינו נמשך אחר לשון התנא (כריתות ה, ב) רבי יהודה אומר שמן המשחה שעשה משה במדבר הרבה ניסים נעשו בו וכו'. אלא דאז תעמוד הקושיא על לשון התנא, שבא להשיענו את הניסים שהיו בשמן המשחה מה הוצרך להזכיר 'שעשאו משה במדבר'. ועמד בצ"ע.

ונראה לבאר עפמ"כ הרדב"ז גופיה לקמן (פ"ד ה"ב) על מש"כ הרמב"ם וממנין כהן גדול הוא ראש לכל הכהנים ומושחין אותו בשמן המשחה וכו'

ואם אין שם שמן המשחה מרבינן אותו בבגדי כהונה גדולה בלבד. וכתב הרדב"ז דהיינו בבית שני לא שהיה שם שמן המשחה וכי גנוזו יאשיהו כמבואר בהוריות יב, א. והקשה וא"ת ולמה לא עשו שמן המשחה. ותירץ משום דכתיב שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם, זה לדורות ואין אחר לדורות. ועפ"י א"ש דלא היה שמן אחר מלבד מה שעשה משה במדבר ולכך כשהזכיר רבינו הלכות עשיית השמן תלאם במשה.

ה וחידוש זה מתבאר ג"כ מדברי התוספות (נידר מו, א ד"ה וכן) שכתבו כי משגנו יאשיהו שמן המשחה לא היה כהן משוח אלא מרובה בגדים, ולא היו יכולים לעשות שמן המשחה אחר למשוח בו, דכתיב שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם, זה ולא אחר. וכדאיתא בפ"ד דכריתות (ה, ב) דשמן המשחה שעשה משה י"ב לוגין היה וכולו קיים לעתיד לבא, שנאמר שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם, זה בגימטריא י"ב ונ"ע במצפה איתן שהעיר מנ"ל שהוא קיים אף לעולם הבא העתיד לבא. ותירץ ע"פ האמור בויקרא רבה (פ"ב ב) דנמנו שם י"ג דברים שנאמר בהם לי, ובכללם שמן המשחה. ואמרו בכל מקום שנאמר לי, אינו זו לא לעולם הזה ולא לעולם הבא. וביאר בעץ יוסף, כי כשאומר לי תולה אותו בהקב"ה וכשם שהוא קיים לעולם כך זה שנאמר בו לין.

ותמה הגר"י פערלא בהגהותיו לרס"ג (עונש י"א עמ' נ"א) דשם נאמר שהוא קיים, אך לא שמענו לאסור עשית שמן אחר, וע"ש עוד שהאריך להוכיח כן דשרי לעשות שמן המשחה לצורך מצותו. אכן מדברי הרדב"ז מתבאר דהכי דרשי לקרא, זה ולא אחר, דרק בו ימשחו ולכך הוא קיים לעתיד לבא. וכ"כ להדיא הרלב"ג בביאור הפסוק זה לי לדורותיכם, רוצה לומר זה שעשאו משה, כי זולתו לא נעשה ולא יעשה, ולזאת הסיבה תמצא שלא היה כהן משיח בבית שני, לפי שכבר גנו יאשיהו שמן המשחה, ולא היה להם רשות לעשותו. וע"ש שתי ראיות לכך שלא נעשה עוד שמן מלבדו. ומעתה יש לומר דזו כוונת תוספות דמהא דכריתות חזינן שהוא קיים לעולם, ומדוע הוא קיים לעולם, מחמת שאין לעשות שמן אחר מלבדו.

אך יש להעיר לדברי הרדב"ז דבדעת הרמב"ם א"א לומר כן דא"כ מצוה זו אינה לדורות ומדוע מנאה רבינו, ובפרט לפי מה שנתבאר דזהו רק התחלת המצוה, א"כ כיון שאין עשייה זו נוהגת לא היה לו להזכירה כלל (וכ"כ במנ"ח מצוה ק"ו, דרק המשיחה לדורות). וע"ע שם בגר"פ שכתב כן בדעת הרמב"ם.

ו והגר"י פערלא ביאר דמה שלא עשו שמן המשחה בבית שני, כי יש בכלל גניזה זו שגנו יאשיהו, תקנה שלא יעשו שוב, דאל"כ מה הועילה הגניזה. ונראה ביאור העניין כמבואר ברש"י ביומא (נז, ב ד"ה יולך) שחשש שמא יגלה הארון לבלב, ע"ש. וא"כ כיון שעדיין לא חזרה מלכות ישראל יש חשש שיפול ביד האומות.

ונראה דלזה הטעם כיוון כמוהר"ח כסאר זלה"ה בשם טוב (פ"א מכה"מ ה"ח ובקין המזבח כאן) שביאר, דקבלה היתה בידם דכל זמן שעדיין שמן המשחה שעשה משה רבינו ע"ה קיים, אין לנו לעשות. וסמך לזה מה שדרשו בגמרא בכריתות וכולו קיים לעתיד לבא, שנאמר שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם. נמצא שממקרא זה אין ראיה כדברי תוספות והרלב"ג אלא סמך.

וכן מדוקדק בלשון מדרש הגדול, כל מקום שנאמר לי, הרי זה קיים לדורות. ומעולם לא נעשה שמן משחה אחר חוץ משמן המשחה שעשה משה וגנוזו יאשיהו עם הארון וצנצנת המן. מסמיכות העניינים נראה דמכאן סמך שלא יעשו עוד שמן המשחה, אכן לא נתבארה כאן דרשה גמורה לכך, וכאמור.

ז נמצא דלדעת רבינו הרמב"ם, מצוות עשיית שמן המשחה נוהגת לדורות, אבל למעשה לא נעשה מעולם שמן אחר מלבד מה שעשאו משה, כי כל זמן שהיה שמנו קיים לא הוצרכו לשמן אחר ומשגנו קבלה או תקנה היתה בידם שלא לעשות אחר. ולפי"ז א"ש מדוע הזכיר הרמב"ם זככה עשאו משה במדבר' כי למעשה לא נעשה מעולם עוד שמן כמותו.

כתר שם טוב - מדרכי רבותינו - מוהר"ר יהודה ב"ר דוד שרעבי זלה"ה

רבינו נולד במחוז דמאר בישוב דאר אלחנאש שהיה ישוב של בעלי תורה, בעינדא דחדוותא היו מרבים להשתעשע תלמידי החכמים בדברי תורה ולעיתים נמשך הפלפול ודבוק החברים באותו ענין כל שבעת ימי המשתה. אביו רבי דוד היה נצר לאחת ממשפחת המיוחסות שבמחוז שרעב משפחת תעיזי (משבא לדמאר קראוהו שרעבי ע"ש עירו) שהיו גדולי תורה בנגלה ובנסתר, ומעשים נוראי הוד ספרו על אביו רבי דוד זלה"ה שהיה מיוחד בהנהגתו ובקדושתו. בילדותו נאסף עליו אביו בשנות הרעב שפקדו את תימן, והוצרך ללכת לעסוק במלאכה כדי להחיות את עצמו, אך את עיקר עסקו עשה בתורה הקדושה ולילות כימים הגה בתורה, ובעיקר בספר ארבעה טורים שהיה בידו ובספר נחל קדומים להחיד"א, וכשהיה מתקשה באיזה ענין היה מתפלל ובוכה להשי"ת, והיה אביו נגלה לו בחלום ומבאר לו העניינים. זכה והוסמך ע"י מוהר"ר יוסף אליתים זלה"ה מרבני המקום וע"י מוהר"ר יחיא גרידי זלה"ה אב"ד דמאר שחבבו מאוד ואף היה מושיבו עמו בדין. לא זכה לזשי"ק אך תלמידיו הרבים שהעמיד בתימן ובארה"ק במושב מחסיה הם לו שם ושאריה בארץ. זיע"א.